

Ειδική Μόνιμη Επιτροπή Προστασίας Περιβάλλοντος,
Βουλή των Ελλήνων

26 Φεβρουαρίου 2019

Θέμα: Η συνύπαρξη του ανθρώπου με τα μεγάλα, σαρκοφάγα ζώα.

Ευχαριστώ εκ μέρους της Επιτροπής Φύση 2000 για την πρόσκληση στη σημερινή συνεδρίαση. Η Επιτροπή Φύση 2000 είναι το κεντρικό επιστημονικό γνωμοδοτικό όργανο του κράτους για τον συντονισμό, την παρακολούθηση και αξιολόγηση των πολιτικών και μέτρων προστασίας της ελληνικής βιοποικιλότητας. Η απρόσκοπτη λειτουργία της αποτελεί ευθύνη και υποχρέωση του εκάστοτε Υπουργού Περιβάλλοντος και Ενέργειας (ν. 3937/2011, άρθρο 19). Την τεχνική και διοικητική υποστήριξη της λειτουργίας της αναλαμβάνει το Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας (ν. 4519/2018, άρθρο 10).

Η σχέση του ανθρώπου με τα μεγάλα σαρκοφάγα αλλά και ευρύτερα με είδη της άγριας ζωής συγκεντρώνει όλο και περισσότερο το ενδιαφέρον της επιστημονικής κοινότητας παγκοσμίως, όπως φαίνεται και σε αυτό το διάγραμμα που δείχνει την αύξηση των επιστημονικών δημοσιεύσεων γύρω από αυτό το θέμα τα τελευταία 20 χρόνια.¹

Γιατί συμβαίνει αυτό; Επειδή παρόμοια προβλήματα και παρόμοιους προβληματισμούς με όσα συζητούμε εμείς εδώ, στην Ελλάδα, απασχολούν και άλλους τόπους και άλλες κοινωνίες. Παρόμοια προβλήματα αντιμετωπίζουν και στην Ασία, την Αμερική και την Αφρική αν και τα είδη της πανίδας μπορεί να είναι διαφορετικά και να αφορούν τίγρεις και λιοντάρια, κροκόδειλους, πολικές αρκούδες, είδη πιθήκων και μπαμπούνων, αλλά και ελέφαντες, ρινόκερους και πολλά άλλα.

Αντίστοιχα, παρόμοια προβλήματα έχουν και χώρες κοντινές ευρωπαϊκές ή είδη που τα γνωρίζουμε καλύτερα, όπως είναι ο λύκος και η αρκούδα, το τσακάλι και ο λύγκας. Και είναι είδη που μέχρι πριν από λίγα χρόνια είχαν ξεχαστεί από τον χάρτη αρκετών ευρωπαϊκών χωρών αλλά πλέον ανακάμπτουν και επιστρέφουν χάρη στις προσπάθειες προστασίας τους που στηρίζονται σε ένα ισχυρό νομικό πλαίσιο, εθνικό αλλά κυρίως ευρωπαϊκό, δηλαδή τις οδηγίες για τους οικοτόπους και τα άγρια πουλιά.

---

¹ Nyhus, Philip J. 2016. "Human-Wildlife Conflict and Coexistence", Annual Review of Environment and Resources 41:1, 143-171

Άνθρωπος και είδη της άγριας ζωής βρίσκουν δυσκολία να συνυπάρξουν όταν... είδη της άγριας ζωής απειλούν, άμεσα και επανειλημμένα, ανθρώπους, κοινωνίες, το βίος και τις δραστηριότητες τους, όταν δηλαδή άγρια ζώα προκαλούν ζημιές, καταστρέφουν καλλιέργειες και επιτίθενται σε κτηνοτροφικά ζώα, ή ακόμα και σε ανθρώπους.

Κι εδώ πράγματι στην χώρα μας το μυαλό μας πάει πρωτίστως στα μεγάλα σαρκοφάγα, όπως είναι και ο τίτλος της σημερινής συνεδρίασης, τον λύκο και την αρκούδα, αλλά θα μπορούσαμε να συμπεριλάβουμε και το μικρότερο σε μέγεθος τσακάλι και άλλα είδη όπως είναι οι αγριόχοιροι ή και φυτοφάγα όπως είναι το πλατόνι στη Ρόδο, το οποίο δημιουργεί καταστροφές σε αγροτικές περιοχές του νησιού. Επίσης, σημαντικό είναι να αναγνωρίσουμε ότι παρόμοια προβλήματα με τους γεωργούς και τους κτηνοτρόφους αντιμετωπίζουν και οι ψαράδες από τα θαλάσσια θηλαστικά, όπως το ρινοδέλφιο και η φώκια, που καταστρέφουν δίχτυα και άλλα αλιευτικά εργαλεία ή ακόμα και στα αλιεύματα και συχνά θανατώνονται κι αυτά μπλεγμένα στα δίχτυα.

Άνθρωπος και είδη της άγριας ζωής βρίσκουν επίσης δυσκολία να συνυπάρξουν επίσης όταν... οι άνθρωποι αντιδρούν εκδικητικά απέναντι σε αυτά τα είδη, θανατώνοντας τα, δηλητηριάζοντας τα και συχνά οδηγώντας τα σε αφανισμό από μία περιοχή.

Τέτοιες πρακτικές ήταν κοινές στο παρελθόν. Είδη της άγριας ζωής επικηρύσσονταν, δίνονταν κίνητρα για την εξολόθρευση τους και οδηγίες για τον πιο κατάλληλο τρόπο θανάτωσης τους. Στην Αμερική για ο λύκος σχεδόν εξαφανίστηκε, το ίδιο και η τίγρης στην Ασία και βέβαια πολλά άλλα είδη της άγριας πανίδας ως αποτέλεσμα αυτών των πρακτικών.

Εδώ είναι απαραίτητο να θυμίσουμε ότι αυτή τη στιγμή η φύση βρίσκεται υπό απειλή. Η απώλεια της βιοποικιλότητας είναι ένα από τα μεγαλύτερα προβλήματα που αντιμετωπίζει η παγκόσμια κοινότητα. Ο δείκτης του ζωντανού πλανήτη που παρουσιάζει η περιβαλλοντική οργάνωση WWF φανερώνει ότι διεθνώς οι πληθυσμοί των ψαριών, πουλιών, θηλαστικών, αμφιβίων και ερπετών έχουν ήδη μειωθεί κατά 60% σε λιγότερο από 50 χρόνια (1970 – 2014).² Η απώλεια μεγάλων σαρκοφάγων που είναι στην κορυφή της πυραμίδας σημαίνει και καταλυτικά προβλήματα σε ολόκληρα οικοσυστήματα.

Σήμερα, υπάρχουν νέοι κανόνες που πρέπει να ακολουθηθούν και νομοθεσία που προστατεύει τα είδη της άγριας ζωής και απαγορεύει αυτές τις πρακτικές. Κι όμως κάποιες εξακολουθούν. Έτσι, στην Ελλάδα η ηθελημένη θανάτωση δελφινιών και μεσογειακής φώκιας από ψαράδες για λόγους αντεκδίκησης αποτελούν μέχρι και σήμερα από τις κυριότερες απειλές για τα είδη αυτά. Αντίστοιχα τα φαινόμενα δηλητηριασμένων δολωμάτων που είναι παράνομα από πλέγμα σχετικών νομοθεσιών που

---

² WWF. 2018. Living Planet Report 2018

αφορούν την προστασία του περιβάλλοντος, τη δημόσια υγεία, την εμπορία γεωργικών φαρμάκων κοκ, επίσης εξακολουθούν να χρησιμοποιούνται.

Γιατί προκύπτει αυτή η δυσκολία στη συνύπαρξη ανθρώπου και ειδών της άγριας ζωής; Γιατί τα ζώα επιτίθενται στους ανθρώπους και γιατί οι άνθρωποι αντιδρούν στην παρουσία των ειδών αυτών;

Το πρόβλημα προκύπτει πρώτα από την αύξηση της ανθρώπινης παρουσίας, από τις αλλαγές στις χρήσεις γης, την εντατικοποίηση της χρήσης, την κατάληψη από υποδομές που αφαιρεί ζωτικό χώρο από τα είδη. Είδη της άγριας ζωής και άνθρωπος ανταγωνίζονται για τον ίδιο χώρο και για τους ίδιους πόρους, συχνά τα όρια μεταξύ αστικού, περιαστικού χώρου και υπαίθρου είναι συγκεχυμένα.

Όμως δεν είναι μόνο θέμα χώρου, γιατί θα μπορούσε να ισχυριστεί κάποιος ότι το γεγονός ότι οι άνθρωποι εγκαταλείπουν την ύπαιθρο και η αστικοποίηση θα μείωνε το πρόβλημα. Όμως μαζί με την ύπαιθρο οι άνθρωποι εγκαταλείπουν και τις δραστηριότητες τους σε αυτή. Η εκτατική κτηνοτροφία παραδοσιακά ήταν πηγή τροφής για τα μεγάλα σαρκοφάγα, σήμερα με λιγότερη κτηνοτροφία και χωρίς άλλες εναλλακτικές, αφού έχει μειωθεί και η προσφορά άλλων άγριων ειδών, πρέπει να προσεγγίσουν πιο κοντά στον άνθρωπο για την αναζήτηση τροφής.

Πριν από μερικές μέρες κάποια νησιά της Σιβηρία κηρύχθηκαν σε κατάσταση έκτακτης ανάγκης όταν πολικές αρκούδες εμφανίστηκαν να περιφέρονται αναζητώντας τροφή ακόμα και μέσα σε κτήρια. Λόγω της κλιματικής αλλαγής και της απώλειας φυσικού ενδιαίτηματος, δηλαδή των παγωμένων θαλάσσιων εκτάσεων, οι αρκούδες αναζητούν τροφή ακόμα και μέσα στα χωριά της αρκτικής ζώνης. Οι αυξανόμενες πιέσεις στη φύση και η κλιματική αλλαγή εντείνει το θέμα της συνύπαρξης ανθρώπου και μεγάλων σαρκοφάγων.

Ένας ακόμα λόγος για τη δυσκολία στη σχέση ανθρώπου και φύσης είναι ότι οι πολιτικές διωγμού της άγριας πανίδας που εφαρμόζονταν στο πρόσφατο παρελθόν κατάφεραν την εξαφάνιση πολλών ειδών, με αποτέλεσμα οι άνθρωποι να χάσουν την εξοικείωση τους με την παρουσία αυτών των ειδών και μαζί με αυτή και την εγρήγορση τους.

Η Ελλάδα είναι από τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης που ποτέ δεν έχασε εντελώς τα μεγάλα σαρκοφάγα της ακόμα και αν ο πληθυσμός τους είχε μειωθεί σημαντικά. Αυτό σημαίνει ότι για μας το φαινόμενο της συνύπαρξης με άγρια είδη, με μεγάλα σαρκοφάγα δεν είναι άγνωστο ούτε και τα μέτρα προστασίας, όπως φανερώνει η σταθερή παρουσία του ελληνικού ποιμενικού αλλά και η έκδοση ΚΥΑ το 2014 σχετικά με τη διαχείρισης περιστατικών προσέγγισης της αρκούδας. Με την επιτυχή εφαρμογή πρόσφατων πολιτικών και ειδικά των οδηγιών για τη φύση, τη θέσπιση προστατευόμενων περιοχών και μέτρων προστασίας, πολλά είδη ανακάμπτουν διεκδικώντας πίσω τον δικό τους χώρο και

αναζητώντας τροφή. Όμως, κάποιες φορές λειτουργούμε όπως συνηθίσαμε χωρίς την παρουσία τους, ή ξεχνώντας ότι πρόκειται για άγρια ζώα...

Απάντηση στους δύο αυτούς τύπους δυσκολίας – όταν ένα ζώο προκαλεί ζημιά στον άνθρωπο αλλά και όταν ο άνθρωπος προκαλεί ζημιά σε ένα άγριο ζώο – είναι η διαχείριση της αλληλεπίδρασης ανθρώπου και άγριας ζωής ώστε να ελαχιστοποιηθούν οι αρνητικές επιπτώσεις και να ενισχυθούν οι όποιες θετικές υπάρχουν. Γιατί δεν πρέπει να ξεχνάμε και τις θετικές αλληλεπιδράσεις, όταν για παράδειγμα η παρουσία άγριων ειδών αποτελεί αντικείμενο τοπικής περηφάνιας, προκαλεί επιστημονικό ενδιαφέρον ή προσελκύει επισκέπτες και μάλιστα μπορεί να οδηγήσει και σε πιο απτά οφέλη, π.χ. με την ανάπτυξη τουριστικών ή άλλων δραστηριοτήτων και τη δημιουργία θέσεων εργασίας.

Η διαχείριση της σχέσης ανθρώπου και άγριας φύσης δεν είναι αντίδραση, ούτε ενέργειες με βάση κάποιες πεποιθήσεις ή ακόμα και προκαταλήψεις ούτε πράξεις αντεκδίκησης.

Η διαχείριση απαιτεί σωστό σχεδιασμό και μία ενιαία προσέγγιση για όλα τα είδη – μεγάλα μικρά, σαρκοφάγα φυτοφάγα, χερσαία και θαλάσσια – με τις απαραίτητες διαφοροποιήσεις και ειδικότερα μέτρα ανά είδος και όλες τις παραγωγικές δραστηριότητες – γεωργία, κτηνοτροφία, μελισσοκομία, αλιεία. Η διαχείριση, πρέπει να αναγνωρίζει ότι τα είδη της άγριας ζωής είναι προστατευόμενα από ένα ισχυρό πλαίσιο προστασίας. Οι οδηγίες για τη φύση, η οδηγία για τους οικοτόπους και η οδηγία για τα άγρια πτηνά, ενισχυμένες που πέρασαν με μεγάλη επιτυχία τη σκληρή δοκιμασία εξέτασης της καταλληλότητας τους, παρέχουν το απαραίτητο πλαίσιο τόσο για τη λήψη προστατευτικών μέτρων, όπως είναι η συστηματική παρακολούθηση των ειδών, τα σχέδια δράσης ειδών και η εφαρμογή μέτρων προστασίας, αλλά και εκείνων των μέτρων ώστε να προλαμβάνονται τα προβλήματα και να αποζημιώνονται όταν προκύπτουν.

Προτεραιότητα πρέπει να δοθεί στην πρόληψη και άρα στην εντατικοποίηση των μέτρων που διαφυλάσσουν την παραγωγή, το κοπάδι και τη ψαριά ώστε να μειωθούν τα περιστατικά επιθέσεων και των καταστροφών. Τα μέτρα είναι πολλά και αφορούν την ενεργό φύλαξη, την παρουσία σκύλων, την εγκατάσταση ειδικών φρακτών, τη χρήση εξωτερικών διχτύων και άλλες τεχνικές, ακόμα και αλλαγές σε πρακτικές. Όλα αυτά τα γεωργο-περιβαλλοντικά μέτρα και τα αντίστοιχα που αφορούν στην αλιεία πρέπει να επιδοτούνται. Προς το παρόν οι διαθέσιμοι πόροι μέσα από τα ευρωπαϊκά προγράμματα για την αγροτική ανάπτυξη και την αλιεία, δεν έχουν αξιοποιηθεί όσο θα έπρεπε. Πλέον είναι απαραίτητα και πρέπει να αξιοποιηθούν περισσότερο, ειδικά ενόψει της νέας προγραμματικής περιόδου 2021-2027. Ο σχεδιασμός από το Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης ξεκινάει και είναι απαραίτητο να μπουν τα σχετικά μέτρα στα νέα προγράμματα. Μάλιστα σε πρόσφατη κοινή επιστολή των Επιτρόπων Περιβάλλοντος και Αγροτικής Ανάπτυξης προς τα κράτη μέλη ειδικά για τον λύκο

υπάρχει ακριβώς αυτή η προτροπή της αξιοποίησης όλων των σχετικών χρηματοδοτικών δυνατοτήτων που προβλέπονται για τα επόμενα χρόνια. Η συνεργασία με το Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας που καταρτίζει τώρα το Πλαίσιο Δράσεων Προτεραιότητας είναι σημαντική ώστε να δοθεί η κατεύθυνση στον σχεδιασμό των προγραμμάτων Αγροτικής Ανάπτυξης και Αλιείας.

Το δεύτερο που απαιτείται είναι η βελτίωση του πλαισίου αποζημιώσεων. Όσο ισχυρά και αν είναι τα προληπτικά μέτρα θα πρέπει το πλαίσιο των αποζημιώσεων να είναι εύκολο, αξιόπιστο και άμεσο ώστε να αποτελεί πραγματική ασφάλεια για τον αγρότη, τον κτηνοτρόφο αλλά και τον ψαρά. Με αυτόν τον μηχανισμό δεν θα αποτραπούν τα περιστατικά αλλά θα αποτραπεί η εκδικητική συμπεριφορά των ανθρώπων απέναντι σε αυτά τα είδη. Ο διάλογος που έχει ανοίξει ο ΕΛΓΑ γύρω από αυτό το θέμα εδώ και αρκετό καιρό. Μετά από την απόφαση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής τον περασμένο Νοέμβριο με τον οποίο πλέον προβλέπεται πλήρης αποζημίωση ζημιών από άγρια είδη είναι απαραίτητο να προχωρήσουν οι αλλαγές χωρίς περαιτέρω καθυστερήσεις. Στην ίδια επιστολή των Ευρωπαίων Επιτρόπων γίνεται έμφαση σε αυτή τη σημαντική μεταρρύθμιση και τα κράτη μέλη καλούνται να αναβαθμίσουν και να κινητοποιήσουν τους σχετικούς κρατικούς τους μηχανισμούς.

Η συνύπαρξη ανθρώπου και άγριας φύσης πρέπει να μπει σε νέα βάση, που θα βασίζεται στον ανοιχτό διάλογο, με όλους τους εμπλεκόμενους φορείς, την επιστημονική κοινότητα και τις περιβαλλοντικές οργανώσεις για την ανεύρεση των κατάλληλων μέτρων. Και ο διάλογος δεν θα πρέπει να είναι σημειακός, αλλά σε μία σταθερή βάση. Σημαντικό είναι το παράδειγμα της πλατφόρμας της ΕΕ για τα μεγάλα σαρκοφάγα που θεσπίστηκε το 2014. Στα 5 χρόνια λειτουργίας της έχει καταφέρει οι εμπλεκόμενοι φορείς να είναι σταθερά γύρω από το τραπέζι, να κατανοούν το νομικό πλαίσιο, να ανταλλάσσουν εμπειρίες και καλές πρακτικές και να ενθαρρύνουν την αναζήτηση βέλτιστων λύσεων και προτάσεων. Αντίστοιχες δυνατότητες, πέρα από τη σημερινή εδώ στη Βουλή των Ελλήνων, δεν υπάρχουν πολλές. Γίνονται σε τοπικό επίπεδο, μέσα από την υλοποίηση προγραμμάτων, όμως είναι χρήσιμο να είναι σταθερές και η Επιτροπή Φύση 2000 δηλώνει διαθέσιμη να συνδράμει συμμετέχοντας σε μία τέτοια σταθερή διαδικασία.

Τέλος απαραίτητο στοιχεία της ενιαίας και μακροπρόθεσμης στρατηγικής είναι η εκπαίδευση, η κατάρτιση και η ενημέρωση με τρόπο συστηματικό και σταθερό ώστε να γίνει κατανοητό το πλαίσιο, να αλλάξουν οι πεποιθήσεις και τελικά να δημιουργηθεί μία νέα βάση κοινωνικής αποδοχής και κατανόησης της συνύπαρξης ανθρώπου και άγριας φύσης.

Κλείνοντας, να τονίσω ότι η μερική ή η αναποτελεσματική διαχείριση μπορεί να οδηγήσει σε περισσότερες αντιδράσεις και πράξεις αντεκδίκησης, αλλά να προκαλέσει και μεγαλύτερη ζημία για παράδειγμα όταν ένα δηλητηριασμένο δόλωμα γίνει αιτία θανάτου άλλων ειδών, όπως είναι τα

πτωματοφάγα πουλιά που δεν αποτελούν είδη στόχο σε μία εκδικητική ενέργεια αλλά πέφτουν κι αυτά θύματα της.

Επίσης, δεν θα πρέπει κανείς να υποπέσει στο σφάλμα της σκέψης ότι μικρότερος πληθυσμός συνεπάγεται και λιγότερα προβλήματα. Εμπειρία από άλλες χώρες δείχνει ότι η ξαφνική απομάκρυνση κάποιων ατόμων, δημιουργεί μεγαλύτερα προβλήματα, π.χ. αν αφαιρούνται νεώτερα σε ηλικία άτομα τότε χάνεται η αναπαραγωγική ικανότητα του πληθυσμού, ενώ όταν χάνονται μεγαλύτερα σε ηλικία άτομα, τα νεαρά γίνονται πιο ατίθασα και επικίνδυνα. Αντίστοιχα προβλήματα δημιουργούνται όταν στοχοποιούνται συγκεκριμένα άτομα αλλά τελικά θανατώνονται περισσότερα στην προσπάθεια εξόντωσης του συγκεκριμένου.

Σωστή διαχείριση με άξονες την επιστημονική προσέγγιση, την πρόληψη, τη λειτουργία μηχανισμού αποζημιώσεων, το διάλογο και την ενημέρωση είναι η βάση για τη συνύπαρξη ανθρώπου και άγριας ζωής.

Ιόλη Χριστοπούλου

Αναπληρώτρια Πρόεδρος